

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII COMUNISTE ÎN BANAT DUPĂ 23 AUGUST 1944

Radu Păiușan*

Cuvinte cheie: Partidul Comunist din România, 1944, Banat, comunism, activitate

Keywords: Communist Party of Romania, 1944, Banat, communism, activity

După lovitura de stat de la 23 august 1944, P.C.d.R.-ul, un partid insignifiant pe scena politică a României, profitând de faptul că fusese impus în Blocul Național Democratic, de către sovietici, a început o activitate pe multiple planuri, pentru a acapara puterea politică în toate zonele țării.

Acest fenomen s-a petrecut și în sud-vestul României, unde Regionala P.C.d.R., extinsă pe patru județe: Arad, Caraș, Severin și Timiș-Torontal, nu avea, la 23 august, decât 38 de membri. Partidul încerca să pătrundă în societatea bănățeană nu atât prin propriile forțe, care erau minore, ci prin sindicate, numite, acum, unice sau unitare, organizate pe criteriul politic, și nu pe cel profesional, cum era firesc într-o societate democratică.

În același timp, comuniștii au profitat de formațiunile aliate, așa-ziii tovarăși vremelnici de drum, ca: Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică și Madosz, pe care le inițiaseră tot ei.

Propaganda comunistă în Banat a fost augmentată și de apariția, începând cu 7 septembrie 1944, a organului de presă al Regionalei, intitulat *Luptătorul bănățean*, la a cărui fondare a participat și viitorul înalt demnitar comunist Miron Constantinescu, eliberat – la sfârșitul lunii august 1944 – din Penitenciarul de la Lugoj, unde fusese deținut pe timpul războiului.

Comuniștii bănățeni au adus un adevărat elogiu Uniunii Sovietice și Armatei Roșii, numită eliberatoare, fapt susținut inclusiv de declarațiile demnitarului comunist Lucrețiu Pătrășcanu, în declarațiile sale făcute la Moscova. În același sens, s-au exprimat și Leontin Silaghi, prim-secretarul Regionalei Banat a P.C.d.R., devenit ministrul Forțelor Armate, și alți viitori înalți demnitari comuniști, ca: Iosif și Eva Rangheț, Ilie Drăgan și Mihai Dalea.

A fost elogiată și Divizia “Tudor Vladimirescu”, formată din prizonieri din

* Universitatea de Vest Timișoara, b-dul Vasile Pârvan, nr. 4, e-mail: radu.paiusan@e-uvt.ro

Armata Română în U.R.S.S., în realitate dezertori din trupele române, dar cu care a venit – în țară – și Ana Pauker, și acordându-i acestei divizii acțiuni militare pe care nu le făcuse.

Este abordată și starea haotică din Banat, datorită atacurilor armatei germane, și mai ales aviației acesteia, care bombardau frecvent această zonă.

Respingerea acestora era atribuită, în principal, Armatei Roșii și comuniștilor de aici, și nu Armatei Române, care se jertfise în luptele purtate cu germanii, mai ales la mijlocul lunii septembrie 1944.

Deci, activitatea P.C.-ului, un partid insignifiant, a încercat să pătrundă în societatea bănățeană prin diferite metode, mai ales prin propaganda minciunoasă și prin fapte la care el nici măcar nu fusese prezent.

O parte din autorități au evacuat orașul, lăsând pe dușmanii din rândurile noastre să-și facă de cap. În consecință, populația, văzând plecarea autorităților militare și civile, a intrat în panică și s-a revărsat pe trenuri, căruțe, pe jos, în direcția Lugojului, fugind din fața nemților, care, după afirmațiile spionilor hitleriști, înaintau irezistibil, dar, pe la ora 4 (după-masă – n.n.), orașul a fost cuprins de o agitație extremă, unii întrebându-se ce va fi și unde să fugă: “Deodată, o știre parcurge orașul: vine Armata Roșie, și populația imediat și-a găsit calmul”¹

În realitate, între 12 și 17 septembrie 1944 s-au dat lupte grele de către Divizia 9 Cavalerie, având, ca element principal, Regimentul 13 Călărași și Divizia germană de grenadierii blindati 4 moto SS “Poliția”, venind pe direcția Moravița-Timișoara și grupul de luptă “Behrens”, de valoarea unei brigăzi, care ataca pe direcția Jimbolia, deci armata sovietică nu avea cum, în mod real, să fie primită triumfal în Timișoara, ea intrând, mult mai târziu.²

Dar mistificarea presei comuniste din Timișoara a continuat, pentru a lega apărarea orașului de trupele sovietice și a diminua, cât mai mult posibil, rolul armatei române. Astfel, organul de presă comunist scria că alergarea speriată și fără țintă s-a transformat într-o grabă hotărâtă, adică se grăbeau să primească Armata Roșie, atât de mult așteptată, după cum se afirma în articol. Și prezentarea ditirambică, practic o falsificare a datei și evenimentelor continuă, afirmându-se că, din panică, s-a născut un entuziasm nemărginit, populația răsuflând ușurată, terminându-se cu așa-zisa speritoare hitleristă. Rolul Armatei Roșii devenea, în presa comunistă, ca o salvare de tip megalomanic: “Ne scapă (Armata Roșie – n.n.) de năpârcile naziste și legionare, ne scapă de toți trădătorii, care, în loc să ne apere, fug

¹ “A venit Armata Roșie eliberatoare,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 4 (Timișoara, 19 septembrie 1944): 2.

² Radu Păiușan, col. (r.) Octavian Vlad, coord., *Apărarea Timișoarei, august-septembrie 1944 (Documente și memorii)* (Timișoara: Editura de Vest, 1997), 34.

din oraș și ne lasă fără arme, pradă tuturor teroriștilor. Vine Armata Roșie să ne asigure viața și libertatea”.³

Și aici apare, ca și în alte situații, dorința ardentă a comuniștilor, în speță a celor bănățeni, de a fi înarmați, pentru a declanșa un război civil în societatea românească.

Este, apoi, prezentată disponerea organizațiilor politice și de masă, pe drumul pe care îl urma să-l parcurgă armata sovietică, la intrarea acesteia în Timișoara, și primirea de către autoritățile locale. În context, populația trebuia să meargă de-a lungul străzilor pe care urma să le parcurgă Armata Roșie victorioasă. Astfel, organizația U.T.C. trebuia să fie situată la bariera orașului, arborând drapele roșii și pancarte cu lozinci. La rândul lor, și împreună cu organizația comunistă de tineret, muncitorii fabricilor *Dermata*, *Fabrica de lanțuri* și *Standard* se pregăteau febril de primire. Urma ca, mai jos, pe strada Joffre, să se alinieze organizația sârbilor, împreună cu mai mulți partizani din armata mareșalului Tito, cu steagul lor; erau plasați, în strada Coronini, nemții antihitleriști⁴, să dovedească, prin atitudinea lor, că nu au nimic comun cu fasciștii șvabi din slujba lui Hitler. Madosz-ul a luat poziție lângă podul Neptun, făcând punte către U.P., din fața Băncii Naționale, și, în sfârșit, în piața închisorii, în fața casei de suferință și de martiraj, grupul însuflețit al A.P., care agita steaguri și flori, strigând, într-un ritm tare și neobosit, lozinci.

Populația curioasă a orașului stătea nerăbdătoare, pe marginea străzii, între grupurile compacte ale organizațiilor, acei locuitori care nu s-au lăsat încercați de minciunile propagandei subversive. “De ani de zile, poporul terorizat, asuprit, exploatat al orașului, unde regimul fioreșilor hitleriști și-a făcut o bază puternică... aștepta această clipă... clipa salvării a sosit”.⁵

Deci, într-un vârtej de motor, lăsând un nor de praf în urmă, primul camion sovietic a parcurs străzile, în uralele puternice ale poporului. Campania de manipulare începută de către presa continua, afirmându-se că niciodată, încă, un strigăt de bucurie n-a izbucnit cu atâta sinceritate, cu atâta muțumire, din inima unui popor.⁶

În același timp, liderul comunist Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul de justiție în primul guvern al generalului Sănătescu (23 august 1944–4 noiembrie 1944), a făcut, aflându-se la Moscova, o declarație presei sovietice, reproducă și în *Luptătorul Bănățean*. În declarație, Lucrețiu Pătrășcanu sublinia faptul

³ “A venit Armata Roșie eliberatoare,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 4 (Timișoara, 19 septembrie 1944): 2.

⁴ A fost preluată denumirea rusească de nemți, și nu cea obișnuită de germani.

⁵ “A venit Armata Roșie eliberatoare,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 4 (Timișoara, 19 septembrie 1944): 2.

⁶ Ibid.

că poporul român trebuie să cunoască adevărul, că România a pierdut războiul dus contra intereselor națiunii. Mai afirma că bande de hoți, organizate de Antonescu, au jefuit și au distrus provincii rusești, toate acestea fiind săvârșite în numele poporului român:

“Când am sosit la Moscova, mi-am dat seama că ororile războiului erau, încă, vii în amintirea fiecărui cetățean sovietic. Poporul român cunoaște, acum, termenii armistițiului. Acești termeni vor fi respectați în totul. Singura problemă de ordine internă, care rămâne acum, este să stabilim un regim cu adevărat democratic și să suprimăm toate instituțiile vechiului regim”.⁷

În declarația sa, Lucrețiu Pătrășcanu ne apare ca fiind devotat intereselor Moscovei, și foarte dur cu poporul și armata română.

Comuniștii bănățeni erau dornici să organizeze așa-numitele sindicate unitare, care să cuprindă toate ramurile profesionale, și nu sindicate pe profesii, cum sunt organizate în țările democratice, așa fiind și în România interbelică. Astfel, ei anunțau, prin organul lor de presă, *Luptătorul Bănățean*⁸, că s-a deschis sala de întruniri a sindicatelor unite muncitorești, în strada Miron Costin, în sala fostului cinematograful *Forum*.⁹

Datorită virării unor politicieni spre comunism, fără să fie cunoscuți, anterior, că aveau astfel de înclinații, C.C. al P.C.d.R. a emis un comunicat în care se afirma că, față de puzderia de ziare și publicații, indivizi și unele asociații care se dădeau organe de luptă comuniste, P.C.d.R., prin C.C., a dat un comunicat, prin care atrage atenția tuturor, că nimeni nu are dreptul să constituie organe ale P.C.d.R., să editeze presă sau manifeste, sau să vorbească în numele P.C. fără o aprobare prealabilă și fără delegația formală dată de C.C. sau de organele constituite de el: “Toți acei care vor îndrăzni să vorbească sau să publice în numele partidului comunist, fără o însărcinare formală din partea C.C. sau a organelor constituite și confirmate de C.C., vor fi considerați și demascați public, drept agenți provocatori, agenți ai hitlerismului și deferiți justiției.”¹⁰

O altă acuză adusă autorităților era că, prin retragerea lor și ale unor întreprinderi din industrie și transporturi din calea armatei germane, care atacase Timișoara, în perioada 12–18 septembrie 1944, când situația devenise nesigură, era aceea de sabotaj. Se afirma că ei, hitleriștii, trădătorii poporului, încercau să

⁷ “Declarațiile ministrului Pătrășcanu,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 1.

⁸ Vasile Bolog, “«Luptătorul Bănățean», factor activ în democratizarea învățământului în Banat,” *Studii de istorie a Banatului* VIII (1982): 181.

⁹ “De la sindicatele muncitorilor din Timișoara,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 1.

¹⁰ “Un comunicat al C.C. al P.C.d.R.,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 1.

saboteze munca comuniștilor pentru sprijinirea războiului dus de către Armata Roșie, definită ca eliberatoare, și de către Armata Română. Astfel, trădătorii infiltrați în conducerea C.F.R.-ului au dat ordin ca toți muncitorii să plece la Recaș, la Remetea, etc., căci, în caz contrar, vor fi socotiți dezertori. La fel, mulți directori hitleriști au plecat și au distrus fabricile, ca să oprească producția, alții vor să-i sperie pe muncitori, convingându-i să nu meargă la lucru, sub pretextul, lansat de comuniști, că nemții vor ocupa orașul, medicii fasciști au fugit, părăsind spitalele, comercianții naziști și-au închis prăvăliile.

“Nu tolerăm ca (sic!) câțiva nemernici, aceiași care, în timpul dictaturii antonesciene, ne forțau să muncim, zi și noapte, în folosul nemților, astăzi, când ne ducem războiul de eliberare, să ne saboteze, să ne împiedice munca, să oprească și să îngreuneze aprovizionarea frontului. Acum, când căile ferate sunt vitale pentru munca noastră de eliberare, pentru ostașii care pleacă să elibereze Ardealul robit, nu se poate admite ca ceferiștii să stea cu mâinile în sân, undeva la Recaș sau la Remetea; locul lor este aici, la Timișoara, să refacă atelierele C.F.R., să repare locomotivele, atât de necesare, să asigure bunul mers al comunicațiilor”.¹¹

Deci, munca din perioada războiului era în folosul nemților, nu pentru sprijinirea armatei și poporului român pentru recuperarea teritoriilor ocupate de către aceeași armată roșie, acum considerată eliberatoare, în iunie 1940, act care a inițiat dezmembrarea României Mari, realizată prin Marea Unire de la 1 decembrie 1918, prin care Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul se uneau cu Regatul român.¹²

În continuare, se indica, în mod imperios, ca muncitorii din industria de război să lucreze din răspuțeri, așa cum făceau muncitorii de la *Fabrica de Lanțuri*, de la *Uzinele Boszak*, iar muncitorii și angajații din industria alimentară trebuiau să lucreze cu forțe dublate, pentru aprovizionarea populației și a soldaților, până când țăranii întâmpinau greutăți atât de mari, să aducă produsele de primă necesitate. La fel, țăranii din împrejurimile Timișoarei, care aveau posibilitatea, trebuiau să aducă alimente și să nu asculte de propaganda, de astă dată legionară, că e periculos să vină la oraș ca să-și aducă proviziile.¹³

Erau îndemnați muncitorii, țăranii, intelectualii, comercianții din Timișoara să se întorcă, cu toții, la locul lor de muncă, în ciuda greutăților care li s-ar pune în cale. “Să ne unim eforturile, să lucrăm, cu toții, cu ardoare, dar vigilenți, cu arma alături, gata să lovim în dușman, la cea mai mică mișcare. Să

¹¹ Mărioara Radu, “La muncă pentru războiul nostru de eliberare,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 1.

¹² Pentru aceasta vezi și Radu Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire. 1895–1918* (Timișoara: Editura de Vest, 1993), 88–132.

¹³ Radu, “La muncă,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 1.

curățim, din rândurile noastre, pe trădători, pe toți acei care vor să ne saboteze războiul nostru de eliberare, făurirea unui viitor pașnic, liber și fericit”¹⁴

Dar se pare că acei care au părăsit Timișoara, au plecat pe bună dreptate, pentru că avioanele germane continuau să bombardeze orașul, deoarece armata română întorsese armele și lupta alături de aliați.¹⁵

Într-un articol din presa comunistă bănățeană se specifica că bandele hitleriste, alungate de la marginea Timișoarei, mai încearcă să terorizeze populația, prin bombardamente de la distanță, bombardamente care nu aveau niciun fel de rost strategic sau tactic. Chiar unul dintre obuze a explodat în fața Prefecturii județului, omorând patru persoane și rănind alte două. Alte obuze au căzut în cursul acestei nopți. În curând Armata Roșie va pune capăt și acestor nelegiuiri teroriste, curățind întreg Banatul de bandele hitleriste.¹⁶

Abia intrate pe teritoriul românesc, armatele sovietice și-au impus propriile monede, ca pe un teritoriu cucerit. Astfel, pe teritoriul României circulau următoarele monede: rubla sovietică, leul emis de Comandamentul Militar al trupelor sovietice și leul românesc. S-a stabilit și cursul de schimb: 1 rublă sovietică era egală cu 100 de lei românești, 1 leu al Comandamentului militar al trupelor sovietice era egal cu 5 lei românești. Aceste monede străine urmau să fie primite pe întregul teritoriu al României, atât în instituțiile publice, cât și în cele particulare.¹⁷

Deoarece nu pătrunde în masele bănățene în mod direct, pentru că nu avea nici credibilitate, nici popularitate și nici forță, P.C. a încercat acest lucru prin organizațiile așa-zis apolitice, care îi erau subordonate. O astfel de organizație era și A.P., care își schimbase numele din Ajutorul Roșu¹⁸, care a lansat un manifest mobilizator către populație. În manifest se releva că: “Azi, când teroarea e doborâtă și lupta pentru consolidarea și lărgirea libertăților democratice este datoria fiecărui patriot cinstit, Apărarea Patriotică ia parte la lupta dusă de Partidul Comunist și ne dă ajutor și îndrumare în luptă”¹⁹

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Alesandru Dușu, “Trecerea României de partea Națiunilor Unite la 23 august 1944. Preliminarii și consecințe,” în Sorin Liviu Roman, Marusia Cârstea, Mihaela Damian, Lucian Dindirică, eds., *Permanențele istoriei. Prof. Corneliu Mihai Lungu la 70 de ani* (Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2003), 586–587.

¹⁶ “Bombardamente de teroare,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 1.

¹⁷ “Cursul rublei sovietice,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 1.

¹⁸ Traian Bunesco, “Rolul organizațiilor de masă și obștești, sub conducerea P.C.R. din Banat, în susținerea războiului antihitlerist (23 august 1944 – 9 mai 1945),” *Studii de istorie a Banatului* XIII (1987): 215.

¹⁹ “Manifestul Apărării Patriotice,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 2.

Populația era chemată să intre în rândurile A.P., pentru că aceasta se considera un ajutor puternic pentru Armata Roșie și Armata Română, pentru toate formațiunile de luptă patriotice. Se făcea apel la înrolarea ca medici, sanitari, surori de caritate, în echipele de salvare ale organizației și la contribuirea cu bani, medicamente, alimente și haine la munca acesteia. Populația mai era îndemnată să participe, cu munca ei, la lupta A.P. și să facă în așa fel încât soldații și luptătorii să simtă, până la primele rânduri, sprijinul și căldura întregului popor. Mai trebuiau demascați toți trădătorii legionari și hitleriști care mai încercau, încă, să submineze ordinea democratică, să curețe de fasciștii care, încă, în sate și orașe, mitraliau din spate pe bravii ostași români și să denunțe autorităților sovietice, care treceau acum, în prim plan, și celor românești toate actele de sabotaj ale fasciștilor, care voiau să le împiedice lupta pentru eliberarea totală a patriei. Mai era arătat faptul că ei vor fi ajutați de către organizațiile așa-zis patriotice, în lupta lor împotriva rămășițelor fasciste. “Numai astfel vom realiza România liberă, democratică și independentă.”²⁰ Se mai vorbea, încă, cu fariseism, de independență, când întreaga țară era ocupată de trupele sovietice. Mai era anunțat că sediul A.P. se mutase în circa a III-a, Piața Unirii, nr.13. A fost publicat și apelul Madosz-ului, care nu-și schimbuse, încă, denumirea în Uniunea Populară Maghiară.²¹ În apel se spunea că masele populare române din Ardeal și Banat și-au găsit întotdeauna, în cursul istoriei, drumul luptei comune, și că fiii poporului român au luptat împotriva asupritorului comun și că, înainte cu jumătate de mileniu, iobagul român și maghiar au pecetluit, cu sângele lor, răscoala de la Bobâlna²², alianța frățească a popoarelor de aici împotriva tiraniei.²³

Mai este precizat în Apel că Madosz-ul sprijină, din toate puterile, așa-numitele popoare ale Ardealului – conform formulării bolșevice sovietice, URSS-ul fiind format din mai multe popoare, acest lucru nefiind valabil și pentru România, unde există un singur popor, cel român – a fraților noștri maghiari și secui, împreună cu poporul român, de sub dominația bandiților hitleriști și a magnaților maghiari reacționari. Persecuțiile, suferințele, sângele vărsat sunt chezașia voinței maselor poporului maghiar de aici (!?) de a-și croi soarta în comun cu poporul român.

“Madosz-ul sprijinește, din toate puterile, guvernul B.N.D. și năzuințele

²⁰ Ibid.

²¹ Vezi *Organizații legale și ilegale create, conduse sau influențate de către P.C.R. (1921–1944)*, vol. II (București: Editura Politică, 1975), 205.

²² Pentru aceasta vezi Ion Aurel Pop, “Transilvania în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea (cca. 1300–1456),” în Ion Aurel Pop, Thomas Năgler, eds., *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541) (Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2009), 253–254.

²³ “Apelul Madosz-ului,” în *Luptătorul Bănățean* I, nr. 5 (Timișoara, 20 septembrie 1944): 2.

democratice și cheamă pe toți maghiarii cinstiți, fără deosebire de religie, de clasă socială și de convingeri politice, să i se alătore sub steagul libertății, al democrației și al egalității drepturilor naționale”.²⁴

Un articol de orientare este publicat în organul de presă comunist timișorean de către Leontin Silaghi²⁵, care era secretarul Regionalei P.C.d.R. Banat. Silaghi îl acuza pe Antonescu că și-a început crimele împotriva poporului român, prin vânzarea fraților noștri din Ardealul de Nord, și nu Nord-Vestul Transilvaniei, cum ar fi fost corect, pe care i-a aruncat pradă magnaților hitleriști ai lui Horthy.²⁶ În realitate, Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, a fost acceptat de regele Carol al II-lea. Prin dictat, România era forțată, după un ultimatum german, care amenința cu distrugerea statului român, să cedeze Ungariei partea de Nord-Vest a Transilvaniei, iar frontierele erau trasate în așa fel încât trupele germane să poată ajunge, cu rapiditate, în zona petroliferă din Valea Prahovei.²⁷

Acest act – scria, în continuare, Leontin Silaghi – fundamental antidemocratic, căci s-a făcut în ciuda împotrivirii întregului popor, a fost urmat de uzurparea conducerii statului de către trădătorii legionari din solda lui Hitler și de desăvârșirea fascizării întregii vieți politice.²⁸ În realitate, regele a încredințat formarea unui nou guvern generalului Ion Antonescu, acordându-i puteri dictatoriale. “Generalul ar fi dorit, de la început, să colaboreze cu partidele istorice, dar atât țărăniștii, cât și liberalii, fideli principiilor democratice, au refuzat să se asocieze unui regim de dictatură, convinși de victoria finală a Angliei. În aceste condiții, Antonescu a adus la guvernare Legiunea, declarând România stat național-legionar. Horia Sima a devenit vice-prim-ministru, în timp ce alți reprezentanți ai Gărzii preluau ministerele de Externe, Lucrările Publice, Educația Națională, Munca, Cultele. Restul portofoliilor au revenit militarilor și câtorva tehnicieni”.²⁹

Silaghi îi reproșa și aducerea în țară a așa-zișilor instructori nemți, întreaga armată română fiind reorganizată, și faptul că, la începerea războiului antisovietic, nemții au luat, de-a dreptul, comanda armatei române de către unități de călăi S.S.³⁰

²⁴ Ibid.

²⁵ Încă mai semna Silaghi, nu Sălăjan.

²⁶ Leontin Silaghi, “Spiritul democratic trebuie introdus în întreaga viață politică,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 1.

²⁷ Vlad Georgescu, “Istoria românilor de la origini și până în zilele noastre,” în Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări, comentarii* (Iași: Editura Moldova, 1991), 17.

²⁸ Silaghi, “Spiritul democratic,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 1.

²⁹ Vlad Georgescu, “Istoria românilor,” 18–19.

³⁰ Silaghi, “Spiritul democratic,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 1.

Într-adevăr, din Banat și Transilvania, zeci de mii de tineri șvabi și sași s-au înrolat în trupele Waffen S.S., luptând, pe frontul de răsărit, contra sovieticilor. Aceasta se făcea conform Convenției militare dintre Germania și România, privind înrolarea etnicilor germani în armata germană, care stipula că “înrolarea în Armata Germană S.S. este voluntară pentru cetățenii români de origine etnică germană, care au împlinit vârsta de cel puțin 17 ani, la 1 aprilie 1943... Între Guvernul Reich-ului german și Guvernul român s-a convenit ca cetățenii români de origine etnică germană să se poată înrola în Armata Germană S.S., în condițiile de mai jos”.³¹

Dar spiritul dictaturii fasciste – continua Silaghi – mai persistă în întreaga viață publică. Existând trădători infiltrați în conducerea statului, fasciști camuflați sabotau lupta poporului pentru democrație. Aceștia sabotau înfăptuirile guvernului. Astfel, trădătorii din rândul autorităților n-au arestat și n-au dezarmat, n-au făcut inofensivi, nici azi, încă, pe conducătorii hitleriști. Ei arestau, sub diferite pretexte, antifasciști, în loc să pornească urmărirea și arestarea hitleriștilor. Aceștia sabotau democrația, subevaluând pericolul hitlerist. Aceasta, după ruperea cârdășiei cu nemții, Partidul Comunist a semnalat, imediat, pericolul ce-i aștepta din partea nemților, în retragere, și a complicilor lor din țară. Comuniștii au cerut arestarea și internarea imediată a hitleriștilor înarmați. Împreună cu celelalte partide “democratice” și patriotice au pretins înarmarea imediată a gărzilor naționale, pentru apărarea populației civile. Autoritățile au refuzat aceste lucruri.³²

“Evenimentele ultimei săptămâni au arătat cât de mare pericol ne-a pândit. Azi, Armata Roșie și Armata Română trebuie să sângereze în plus, luptând contra bandelor hitleriste, rămase înarmate, din neglijența autorităților românești. Dacă Armata Roșie n-ar fi sosit în ultimul moment, salvându-ne de la dezastru, ne-ar fi așteptat aceeași soartă ca pe frații noștri din Arad și Cluj, schingiuiți, măcelăriți și jefuiți de către hoardele hitleriste, germano-maghiare”.³³

Se vede clar falsificarea adevărului de către liderul comunist timișorean, hiperbolizarea rolului Armatei Roșii în bătălia pentru Timișoara, în detrimentul Armatei Române, care s-a jertfit, cu adevărat, pentru apărarea orașului.³⁴ La fel, dorința comuniștilor de a fi înarmați, pentru a prelua puterea politică printr-un război civil, eveniment cu consecințe incommensurabile pentru țara noastră.

³¹ Pentru aceasta vezi și Liviu Vălenaș, *Cartea neagră a României. 1940–1948* (București: Editura Vestala, 2006), 147. Textul integral al Convenției este redat la paginile 147–150.

³² Silaghi, “Spiritul democratic,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 1.

³³ Ibid.

³⁴ Păiușan, Vlad, *Apărarea Timișoarei*, 29–36.

Aceleași autorități – scria liderul comunist bănățean – continuau să manifeste atitudine antisovietică și antidemocratică, nesocotind activitatea guvernului B.N.D. și îngreunând organizarea muncitorilor și a întregii populații în lupta antihitleristă.³⁵

Deci, liderul comunist pune semnul egalității între armata sovietică și democrație, omițând să amintească purtarea agresivă și jafurile înfăptuite de trupele sovietice în Banat și în alte zone ale țării.³⁶

Elementele fasciste, afirmă Silaghi, au mers până acolo, că au dat afară, în modul cel mai brutal, pe delegații organizațiilor patriotice, care le-au cerut sprijinul în lupta lor contra hitleriștilor, și, în consecință, spiritul antidemocratic trebuia stârplit din întreaga viață publică.³⁷

Liderul comunist bănățean, ca un mic dictator autentic, dă indicații cum să fie reconstruită întreaga societate românească.

În armată, elementele care mai persistă, și azi, în atitudinea lor fascistă, trebuie înlocuite cu elemente democratice, pentru a introduce un spirit nou democratic.

Instituțiile și întreprinderile trebuiau curățate de elemente sabotoare, fasciste și profasciste. Elementele care nesocotesc pericolul hitlerist împiedică și târăgănează curățirea țării de elemente hitleriste, ajută, prin atitudinea lor, pe dușmanii țării, și trebuiau tratați ca trădători.

“Trebuie inclus spiritual de maximă vigilență, față de dușman și de cea mai largă democrație, pentru poporul care luptă pentru România liberă, democratică și independentă”³⁸

În intervenția sa, liderul comunist Valeriu Novacu³⁹ imputa panica din zilele în care a fost atacată Timișoara de către armata germană, venită din exterior, autorităților române. Acesta afirma că, dacă s-ar face o anchetă în masele largi populare din orașul Timișoara, și din Banat, vom auzi des părerea că panica pricinuită de evenimentele petrecute, suferințele, luptele devastatoare, s-ar fi putut evita dacă s-ar fi luat măsurile necesare de către autoritățile respective, dacă s-ar fi sesizat pericolul, cu toată seriozitatea răspunderii, de la cei ce aveau, în mână, autoritatea centrală. El și pronunță, adesea, acuza gravă de sabotaj. În

³⁵ Silaghi, “Spiritul democratic,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 1.

³⁶ Pentru ororile și jafurile făcute de Armata Roșie, vezi și Emanoil Bodin, “Premisele sovietizării social-politice în perioada 1944–1945,” *Clio*, Timișoara, seria a treia (anul IX: nr. 1–2, 2009): 57; (anul IX: nr. 3–4, 2009): 51 și (anul X: nr. 1–4, 2010): 49.

³⁷ Silaghi, “Spiritul democratic,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 1.

³⁸ Ibid.

³⁹ Vezi Dorina N. Rusu, *Academicieni români, 1866–2016. Dicționar*, partea a II-a (M–Z), ediția a V-a revăzută și adăugită (București: Editura Academiei, 2016), 236–237.

realitate, organizația regională a B.N.D. a intervenit din primul moment, cerând dezarmarea hitleriștilor șvabi, arestarea conducătorilor hitleriști și legionari, formarea gărzilor naționale și înarmarea lor. Tărăgănarea și ineficiența cu care s-au făcut aceste operații, impuse imperativ, din primul moment al prăbușirii dictaturii, au condus, din partea lor, la memorii și proteste, în care s-a arătat, prin cazuri concrete, că sunt conducători hitleriști de seamă, în stare de libertate, că hitleriștii și legionarii complotază, uneltesc împotriva lor, pe ascuns sau chiar pe față, că nu se fac percheziții radicale după arme, la membrii organizațiilor paramilitare ale hitleriștilor șvabi.⁴⁰

În pledoaria sa, dr. Valeriu Novacu, viitor prefect din partea U.P. și, apoi, a P.N.P.⁴¹ se pronunța, și el, cu fermitate pentru înarmarea populației, pentru a se putea apăra de invadatori. În acest sens, dădea exemplul panica din ziua de luni, care ar fi dezvăluit, în toată goliciunea ei, neglijența, taxată drept criminală, de a fi lăsat populația civilă dezarmată și de a fi trăgănat înarmarea gărzilor naționale. Au urmat suferințele pe care le-au îndurat, zilele următoare, pentru ca să convingem și pe cel mai refractar, de situația creată prin răscoala înarmată a populației, a hitleriștilor șvabi din satele bănățene. Liderul U.P. falsifică, în mod grosolan, evenimentele, afirmând că “ostașii români și ostași de ai Armatei Roșii, aliate, au căzut cot la cot, în această luptă împotriva bandelor hitleriste, formate din resturile armatei lui Hitler și din șvabii răsculați, între care se găseau, uneori, trădători.”⁴²

Valeriu Novacu citează din articolul lui Ilia Ehrenburg, intitulat “Soarta generațiilor”, reprodus în *România Liberă*, organul de presă central al U.P. “Semifascistul (fascismul e camuflat, după Ehrenburg, nota lui V.N.) este, însă, mai greu de recunoscut, el face pe cultul, chiar pe gânditorul... Semifascistul stă acasă, dă bani pentru ciomag, pentru fițuici, pentru bombe, pentru pogromuri.”⁴³

Preluând aceste constatări, viitorul prefect comunist arăta că ele (rândurile lui Ehrenburg⁴⁴) ne permit să vedem, mai clar, pe plan local sau regional. Întrebându-se și interesându-se cine a condus panica, jaful și răscoala, el subliniază că elemente fasciste și hitleriste, desigur, dar cu colaborarea elementelor semifasciste, care au colaborat și trăgănat. În consecință, apar-

⁴⁰ Valeriu Novacu, “Datoria ceasului de față,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 2.

⁴¹ Radu Păiușan, *Activitatea Uniunii Patrioților (1944–1945) și a Partidului Național-Popular (1946–1949) în sud-vestul României* (Timișoara: Editura Eurostampa, 2013), 12.

⁴² Novacu, “Datoria ceasului,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 2.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Este vorba despre Ilia Ehrenburg, scriitor sovietic care îndemna, prin articolele sale, reproduse și în *Luptătorul Bănățean*, la o război sângeroasă împotriva nemților.

tul de stat trebuia curățat de resturile fascismului. “Trebuie să demascăm și să eliminăm, din aparatul de stat și din întreprinderi, rămășițele hitleriste și legionare, elementele fasciste și semifasciste, producătoare de panică și anti-democrație. Întreg poporul trebuie să se ridice împotriva autorităților care se pun în contra ridicării poporului la un alt nivel de viață. Să învățăm din evenimente și să ne organizăm, pentru a demasca și a lovi, fără cruțare, inamicul demascat”.⁴⁵

Aceste îndemnuri la curățire au fost date după publicarea, în 19 septembrie 1944, a decretului-lege referitor la purificarea aparatului de stat, trebuind să fie revizuiți toți funcționarii numiți începând din 10 februarie 1938, când, în România, a fost desființat sistemul multipartid, prin instaurarea dictaturii regale.⁴⁶

Datorită situației existente în Banat, după luptele cu invadatorii germano-maghiari, producția era total dezorganizată. În această situație, conducerea B.N.D. din județul Timiș-Torontal a lansat un apel către muncitori, patroni și comercianți. În apel se relatează că evenimentele militare, din ultimele zile, au dezorganizat producția industrială, comercială și agrară și prelungirea crizei, prin absența – din întreprinderi și comerț – a atâtor patroni și muncitori, îi amenință pe toți. Comandamentul ceasului de față era ca patronii și muncitorii să reînceapă, imediat, munca în fabrici, comerț și în întreprinderi. În caz contrar, B.N.D., care reprezenta atât masele muncitorimii, cât și țărănimii, adică întreaga națiune, nu va putea împiedica măsurile severe și necesare pe care autoritățile vor fi silit să le aplice. “Înapoi, deci, la muncă! Aceasta o cere patriotismul ceasului de față. Datoria către noi înșine, familiile noastre și armatele luptătoare pe front”. Apelul era semnat de către Sever Bocu, din partea P.N.Ț., dr. Dimitrie Nistor – P.N.L., Leontin Silaghi – P.C. și Moise Cocos – P.S.D.⁴⁷

În același timp, A.P. își arăta indignarea față de starea, considerată revoltătoare, a unui spital militar din Timișoara și față de evacuarea unor instituții din oraș. Săptămâna trecută, semnala A.P., pe când orașul a fost atacat de către hoardele bestiale ale armatei nemțești, ajutate de către hitleriști și legionari din țară, trădători din rândul autorităților au evacuat cele mai multe instituții ale orașului. Astfel, a fost evacuat și spitalul militar din strada Gh. Lazăr, actualul spital militar, și lăsat pe seama a trei medici șvabi. Aceștia au pregătit trierea, pentru primirea bandiților hitleriști, iar, după înfrângerea acestora, au

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Șerban Rădulescu-Zoner, Daniela Bușe, Beatrice Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România* (București: Editura Cavallioti, 2002), 19.

⁴⁷ “Apel „Muncitori, Patroni, Comercianți,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 2.

început să saboteze pe răniții români și sovietici. În ultimele patru zile de luptă împotriva bandelor hitleriste⁴⁸ au fost aduși, în spital, vreo 70 de răniți: români, sovietici și prizonieri germani.

Delegatul A.P. la acest spital a constatat următoarele: 1. Conducerea hitleristă neglija, cu desăvârșire, răniții români și sovietici, eroi ai războiului împotriva hitleriștilor, în timp ce dădea atenție prizonierilor nemți, ucigașii popoului român și sovietic, luptători eroici pentru democrație, cu dușmanii lor de moarte germani. Se impunea o schimbare imediată a acestor stări de lucruri, autoritățile trebuind să se sesizeze și, în cadrul spitalului din str. Gh. Lazăr, trebuiau să înlocuiască, fără întârziere, conducerea hitleristă. Se făcea apel ca, în fruntea instituțiilor publice, să existe oameni care să-și cunoască datoriile patriotice față de luptătorii noștri eroici, față de poporul român, care lupta pentru libertatea sa.⁴⁹

Pe lângă zecile de victime ale armatei române, căzute în lupta pentru apărarea Timișoarei⁵⁰, au fost uciși, din pură întâmplare, și doi militari sovietici, prilej pentru a se face o intensă propagandă pentru aceasta. În ziua de 22 septembrie 1944, la orele 12, s-a desfășurat, în Piața Coronini, solemnitatea, declarată simplă, dar demnă, a înmormântării celor două victime răpuse de bombardamente hitleriste, de cu o zi înainte. Un obuz răzleț, deci nu în cazul unui atac al orașului, cum s-a întâmplat cu eroii români căzuți în luptă, a unui tun cu tragere lungă, a omorât, împreună cu alte victime, și doi cetățeni sovietici, ambii membri ai P.C. și decorați cu ordinul “Steaua Roșie”.

“Noi, cetățenii Timișoarei, salvați, în ceasurile cele mai critice, de către victorioasa Armată Roșie, am înțeles ce înseamnă prezența ei în fața noastră, împotriva dușmanului din afară și dinăutru, vom păstra, cu dragoste și recunoștință, amintirea eroilor asasinați în mijlocul nostru. Mormântul din Piața Coronini îl vom împodobi cu flori și cu coroane și-l vom cinsti ca simbolul eliberării noastre și a prieteniei, de nezdruncinat, a popoului nostru cu popoarele eroice ale Uniunii Sovietice”.⁵¹

Divizia “Tudor Vladimirescu”, formată pe teritoriul sovietic, din unii prizonieri din Armata Română, a fost prezentată, mai mult decât elogios, în presa comunistă bănățeană. Ziarul timișorean scria că, despre ostașii români, dați dispăruți pe frontul din Rusia, circulau vești fantastice. Ei treceau către Ardeal, printr-un oraș românesc, și lumea se îmbulzea să-i vadă, iar ei strigau: “Noi

⁴⁸ În realitate, trupe germane și maghiare, vezi și Păiușan, Vlad, *Apărarea Timișoarei*, 31–35.

⁴⁹ “De la A.P. Starea revoltătoare a unui spital militar,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 2.

⁵⁰ Păiușan, Vlad, *Apărarea Timișoarei*, 36.

⁵¹ I. Cumanu, “Înmormântarea eroilor sovietici uciși de obuzul hitlerist,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 3.

suntem morții care au înviat! Noi suntem cei dispăruți la Stalingrad și Cotul Donului. Noi suntem ăia la care li s-au tăiat urechile și nasul!”⁵²

Poporul îi privea cu dragoste și se auzeau numai cuvinte frumoase, și în câțiva ochi era câte o lacrimă, plânset de bucurie. Pe fețele lor se vedea bucuria reîntoarcerii în țară și cântau voioși cântece și marșuri patriotice. Mergeau să dezrobească Ardealul de hoardele hitleriste. Prezentarea făcută de presa comunistă era, de obicei, grandilocventă și, din ea, rezulta că ei singuri vor elibera Nord-Vestul Transilvaniei.⁵³ Se afirmă că, în Divizie, ostașii erau bine hrăniți, bine îmbrăcați, strașnic înarmați cu formidabilul armament sovietic, purtând emblema diviziei, cu inițialele TV, iar, pe brațul stâng, culorile tricolorului românesc. Numai apelul lor era destul ca să convingă poporul despre tăria militară și morală a acestei armate. În drum spre țară, ei au trecut prin Ucraina, unde au văzut distrugerile făcute de hoardele fasciste. Orașele mari, ca Rostov, Woroșilovgrad, Harkov, Kiev, toate erau aruncate în aer și devastate, cu o furie de nedescris. Ruinele și fumul arătau, în limbajul grosolan, specific comunismului gregar, urmele fiarei hitleriste, care se prăbușea sub loviturile glorioase ale Armatei Roșii. Cei de la Stalingrad și Cotul Donului au trecut pe acolo, au văzut această crimă.⁵⁴ “În inima lor s-a deșteptat un glas, care răsună în toate inimile democratice: Moarte ocupanților fasciști! Aceasta este deviza tuturor armatelor eliberatoare. Acum pornesc toate națiunile dornice de luptă. Toți se aliniază la steagul roșu al Armatei Sovietice, steagul marelui stat, care a suferit mai mult purtând, în spate, toată barbaria hoardelor hitleriste, germane și satelite. Acum, toată lumea s-a convins de ticăloșia lor și se ridică, cu toții, de la Pirinei până la Nistru, toate națiunile europene democratice se ridică sub steagul libertății. Toți, la luptă împotriva fascismului!”⁵⁵ Această prezentare elogioasă, chiar grandilocventă, se făcea în toată presa românească, inclusiv cea bănățeană, aservită comuniștilor.

Una dintre organizațiile așa-zis apolitice, în realitate fondată și condusă de către comuniști, era A.P.; activitatea acesteia în Banat era însă idealizată de către propaganda de partid. Relativ la această afirmație se afirma apologetic că, în mijlocul bubuiturilor de tunuri grele, de mitralieră și de pistoale, la câțiva kilometri în spatele frontului, într-un oraș în care n-au mai rămas decât acei care participau la această luptă grea, dar atât de înălțătoare, și-a ocupat A.P. noul

⁵² “Divizia Tudor Vladimirescu,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 3.

⁵³ Pentru Divizia Tudor Vladimirescu, vezi și Laurențiu Ungureanu, Radu Eremia, *Apostolii lui Stalin*, vol. III (*Cercul brutelor*) (București: Editura Adevărul Holding, 2015), 238–243.

⁵⁴ “Divizia Tudor Vladimirescu,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 3.

⁵⁵ Ibid.

sediu. Casa preluată, în acest sens, era fostul Cămin al Tineretului Hitlerist, care, până atunci, era cuibul și locul de naștere a tot ce este ură, neomenie și omor, a devenit, cu această zi, izvorul omenescului, a bunului, a fost ceea ce are nevoie poporul român chinuit. Această casă trebuie să devină și va deveni adăpostul, locul de sprijin și odihnă pentru toți luptătorii democrați. Prima zi în acest sediu a fost, de acum, o zi de activitate care întrecea puterile organizației. Ambulanța de prim ajutor, cantina, serviciile și biroul de aprovizionare pentru armată și populație lucrează din plin.⁵⁶

Apologia A.P. era făcută, în principal, din motivul că aici serveau masa, la cantină, soldați și ofițeri sovietici. Astfel, se relatează că, în prima zi de funcționare în noul sediu, cantina A.P. a servit masa pentru circa 300 de persoane, dintre care 170 de soldați sovietici și 30 de ofițeri, care făceau parte din unitatea independentă, divizia Katiușelor, adică lansatoare de rachete. La Timișoara, unde au ajuns în ultima clipă, ca adevărați eliberatori, au venit cu o viteză pe care camioanele de aprovizionare nu o suportau și, de aceea, am avut, noi, favoarea să-i avem, ca oaspeți, la masă.⁵⁷

Deci, din 300 de persoane servite cu mâncare, 200 erau militari sovietici, adică în proporție de două treimi, care, sub pretextul că aprovizionarea nu mergea așa rapid la marea unitate operativă, au luat masa la Timișoara, acest fapt fiind prezentat ca o onoare de către propaganda comunistă, și nu ca o modalitate de spoliere a populației orașului. În același timp, ambulanțele de prim ajutor – se arată în materialul de presă – pentru răniții ambelor armate, iar căminul a servit drept adăpost pentru camarazii de luptă refugiați din locurile periclitate din apropierea frontului. Se concluzionează, în miezul acestei zile plină de greutate, că A.P. și-a îndeplinit menirea, arătând că este demnă de trecutul ei, călit prin ilegalitate și teroare.⁵⁸

Folosind, abil, mijloacele de comunicare, organul de presă comunist publica o așa-zisă scrisoare, nesemnată, a unui cetățean din comuna Giroc, redactată, fără îndoială, de către unul dintre ziariști. În scrisoare se vorbea despre crimele și jafurile făcute de către trupele germane în comună, dar nu se amintea niciun cuvânt despre crimele, jafurile și violurile făcute de armata sovietică. Era afirmat faptul că, atunci când au intrat în sat trupele germane, primul lucru pe care l-au făcut a fost acela de a lua contact cu fasciștii băștinași, șvabi și legionari, de la care au cerut informații asupra acelor bravi români care, încontinuu, au avut o atitudine antifascistă, urmând, apoi, devastarea unui birt românesc, luând

⁵⁶ "Prima zi de activitate în noul sediu," în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 3.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

toată băutura și mâncarea. Apoi, pe unde au trecut, numai jaf a rămas. Pâine, slănină, untură, tot ce a avut birtul bun în casă, a fost furat.⁵⁹

În scrisoare se mai afirma că era caracteristic pentru acestea bestii, cum erau nemții, militarii germani, felul în care au devastat primăria, unde noaptea, cu topoarele, s-au pus să spargă și casa de bani, însă, în această operație, au fost stingheriți de trupele sovieto-române. În aceste ore de jaf au conlucrat, cu ei, și fasciștii băștinași.⁶⁰ De pildă, se continua, în relatare, un șvab, numit Schenan Petru, a dat pe mâna bandiților pe un brav funcționar de stat, care a fost dus la marginea satului și împușcat mișelește. Acești bandiți, până ieri, au calomniat prin toate mijloacele de propagandă, “eroica” armată sovietică, răspândind veștile că aceasta comitea fel de fel de barbarii. Tocmai ei, care, când au reușit să facă 18 prizonieri români și un soldat sovietic, i-au împușcat pe toți în ceafă. Aceste victime au fost îngropate de locuitorii din Giroc, cu toată cinstea ce li se cuvenea unor adevărați eroi care au luptat contra cotropitorilor fasciști. “Devastările pe care le-au făcut bandiții hitleriști în comunele Giroc, Bucovăț, Chișoda, Șag, Săcălaz, Remetea etc., trebuie să ne fie în gând, întotdeauna, și să ne unească pe toți în lupta pentru distrugerea totală a fascismului și recâștigarea drepturilor democratice, care drepturi, numai prin lupta noastră zilnică dusă de puternicul (sic) nostru P.C., le vom redobândi”⁶¹

A fost evidențiată și colaborarea unor elemente locale cu trupele invadatoare germane. Ca exemplu este dat șeful de gară din Deta, care a reținut trenurile în gară, până când au fost capturate de nemți, deși putea să le salveze. Trădătorul șef de gară a dispărut, iar aceasta nu-l va scăpa de dreapta judecată.⁶²

Dar și țărănimea intrase în vizorul comuniștilor bănățeni. Aceștia își propuneau să-i organizeze în formațiuni aservite lor.

Într-un articol din oficiosul Regionalei Banat a P.C.d.R. se releva că, în retragerea lor disperată, hoardele criminale ale hitleriștilor au devastat Banatul. Pe unde au trecut, nu a rămas decât ruină și cenușă. Pentru această luptă antifascistă, trebuie să ne unim cu toții, de la mic la mare, fără deosebire de convingere politică sau religie, trebuie să se organizeze și țărănimea. “Numai uniți și organizați vom scăpa, pentru totdeauna, de fiara hitleristă și ne vom asigura un viitor mai bun copiilor noștri. Țăranii trebuie să organizeze comitete ale B.N.D.,

⁵⁹ “Scrisoarea unui locuitor din Giroc,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 4.

⁶⁰ Pentru jafurile și crimele făcute de armata germană, care a ocupat părți ale Banatului, vezi Dușan Baiski, *Război în Banat. Studii monografice* (Timișoara: Editura Artpress, 2017), 308–314.

⁶¹ “Scrisoarea unui locuitor din Giroc,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 44.

⁶² “Trădătorii vor răspunde,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 6 (Timișoara, 23 septembrie 1944): 44.

care să formeze gărzii naționale, care să pornească, imediat, lupta contra hitle-riștilor, să pretindă arme, de la primar și de la șeful de post. Țărâtimea trebuie să se organizeze în syndicate agricole, întâi ca să poată duce lupta mai bine contra dușmanului hitlerist și, apoi, să poată duce lupta pentru drepturile sale. Toți muncitorii câmpurilor trebuie să se adune, să-și aleagă comitete, care vor conduce syndicatele agricole. Aceste syndicate vor organiza cooperative țărănești, prin care se vor asigura țărănilor aprovizionarea cu cele trebuincioase”.⁶³

Se mai afirma că o să-i ajute măsurile guvernului, pentru că petrolul, sarea, chibriturile, opincile să ajungă, la timp și în cantități îndestulătoare, la consumatorii țărani. În cadrul syndicatelor, vor lupta țărâni împotriva contractelor agricole nedrepte, pe care le-au încheiat unii proprietari. Vor lupta împotriva spe-culei la sate, pentru ca produsele țărănilor să fie vândute cu prețuri acceptabile. În cadrul syndicatelor, țărâni vor avea grijă ca țărăncele noastre, ai căror bărbați erau în armată, să fie ajutate cu bani și brațe de muncă, ca orfanii și văduvele de război, care umpleau satele, să primească ajutorul ce li se cuvine. Syndicatele agricole vor avea grijă ca pământurile criminalilor de război să fie împărțite, fără întârziere, între țărâni cinstiți și nevoiași.⁶⁴ Syndicatele agricole vor avea grijă ca Armata Roșie și Armata Română, care luptau pentru eliberarea lor și a fraților lor din Ardealul de Nord, să fie aprovizionate cu grâne, cu cai, cu lână, și cu tot ce au nevoie. “Să le ajutăm, din răspuțeri, să zdrobească, cât mai repede, pe nemți. Numai astfel vom grăbi sfârșitul războiului. Numai astfel vom putea câștiga o pace dreaptă și durabilă, vom da posibilitatea și țărănimii să-și spună cuvântul și să-și înfăptuiască drepturile într-o Românie liberă și independentă”.⁶⁵

Sunt readuse, în atenție, crimele făcute de către germani și unguri, de data aceasta în județul Arad. Este relatat faptul că, în timpul ocupației Aradului de către bandele germane și ungare, acestea au comis nenumărate jafuri și crime. Români și evreei au fost asasinați, în masă, de bandele crotropitoare, iar trupele sovietice și române, curățind teritoriul, au descoperit, până atunci, 800 de cadavre. Parte dintre locuitorii români și evreei au fost răpiți și duși în captivitate, de bandele hitleriste. Aceste bande au distrus locuințele, mobilele și au prădat toate casele de alimente.⁶⁶

⁶³ I. Gh. Cimponeriu, “Lupta organizată pentru nimicirea totală a fascismului va aduce bunăstare pentru țărătime,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 7 (Timișara, 25 septembrie 1944): 1.

⁶⁴ Pentru problema țărănilor bănățeni, vezi și Ioan Lunčan, “Contribuția oamenilor muncii din Banat la reconstrucția economică a țării, la susținerea războiului antihitlerist și democratizarea aparatului de stat,” *Studii de istorie a Banatului* XI (1985), 210–218.

⁶⁵ Cimponeriu, “Lupta organizată,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 7 (Timișara, 25 septembrie 1944): 11.

⁶⁶ “Crime hitleriste și maghiare în Arad,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 7 (Timișoara, 25 septembrie 1944): 1.

În realitate, orașul Arad a fost ocupat de armata ungară, compusă din unități ale Diviziei de rezervă “Budapesta”, care au ocupat, din mers, orașul și nu au putut fi oprite decât pe șanțul anticar de la Păuliș, de către Detașamentul armatei române cu același nume⁶⁷, iar crimele și jafurile au fost făcute de armata ungară care a ocupat Aradul. Armata germană nu a participat la această incursiune venită de pe teritoriul Ungariei, ea fiind ocupată cu atacarea Timișoarei.⁶⁸

Este publicată, de către presa comunistă bănățeană, și chemarea grupului patriotic antihitlerist către țară, în care se afirma că guvernul B.N.D. înfăptuiește doar primul pas istoric pus, de la început, pentru lupta pentru redresarea țării, ca singur într-o țară liberă revenită în matca înțelegerilor ei politice firești, dar marea bătălie pentru cucerirea tuturor drepturilor, la viață, a poporului român, drepturi decurgând din noua noastră încadrare, abia acum se dezlănțuie. “Să aruncăm, deci, în luptă, toate puterile națiunii, lărgindu-se acțiunea Blocului democratic, într-un Front Național Unic.”⁶⁹

De aceea, P.C., P.S.D., U.P., Partidul Socialist Țărănesc, Fr.Plug. din Ardeal au constituit Grupul Patriotic Antifascist.⁷⁰ Acest grup a hotărât să ducă o luptă solidară pentru: 1. Dezrobirea Transivaniei de Nord, alături de Armata Roșie victorioasă, înfrângând stăpânirea spoliatoare a grofilor maghiari și a hoardelor cotropitoare hitleriste; 2. Curățirea, desăvârșită și grabnică, a vieții noastre publice și a aparatului de stat, de toate elementele trădătoare, fasciste și profasciste; 3. Asigurarea exercitării depline a drepturilor cetățenești și restaurarea tuturor libertăților democratice, politice și profesionale; 4. Descătușarea țăranimii de toate lanțurile care i-au însângerat ființa și i-au oprit dezvoltarea firească, pe linia timpurilor noi; 5. Transformarea B.N.D.-ului într-un Front Național Unic. În finalul chemării se afirma că, aceasta se adresează, separat, intelectualilor, funcționarilor, țăranilor și muncitorilor.⁷¹ Punctul nr. 2 al chemării a fost propus și datorită faptului că, în ședința din 20 septembrie 1944, Lucrețiu Pătrășcanu a depus un proiect de lege cu pri-

⁶⁷ Vezi general-maior (r.) Alexandru Petrescu, *Detașamentul Păuliș* (București: Editura Militară, 1969), 25.

⁶⁸ Radu Păiușan, coord., *Școala de subofițeri în rezervă Radna, în lupta pentru apărarea graniței de vest a țării. August-Septembrie 1944 (Documente și memorii)* (Timișoara: Editura Helicon, 1999), 39–40.

⁶⁹ “Chemarea grupului patriotic antihitlerist către țară,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 7 (Timișoara, 25 septembrie 1944): 3.

⁷⁰ Această organizație, numită Grupul Patriotic Antihitlerist, s-a constituit în data de 6 septembrie 1944. Vezi Rădulescu-Zoner, Bușe, Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist*, 12–13.

⁷¹ “Chemarea grupului patriotic antihitlerist către țară,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 7 (Timișoara, 25 septembrie 1944): 3.

vire la arestarea și judecarea celor care poartă răspunderea morală și materială a dezastrului țării.⁷²

Referindu-se la munca organizatorică depusă de către unul din comitetele județene de partid din cadrul Regionalei Banat a P.C.d.R., cel al județului Timiș-Torontal, un document intern arăta situația gărzilor la sediul P.C. Documentul arăta că, începând cu ziua de 27 septembrie 1944, organizațiile de masă de oameni erau, după cum urma: 4 tovarăși care vor face de serviciu 24 de ore, începând de la ora 19 seara, până în ziua următoare la ora 19, plus 2 tovarăși, de la orele 19 seara până la 7 dimineața. Ordinea de serviciu era următoarea: miercuri, 27 septembrie – Tineretul; joi, 28 septembrie – Apărarea (A.P.); vineri, 29 septembrie – U.P.; sâmbătă, 30 septembrie – Madosz; duminică, 1 octombrie – Organizația Antihitleristă Slavă, adăugat, cu creionul, Nicolici; luni, 2 octombrie – Organizația Antihitleristă Evreiască; marți, 3 octombrie – Organizația Antihitleristă Germană. Documentul este semnat de către secretarul Comitetului Județean Timiș-Torontal al P.C.d.R.⁷³ Rezultă, din acest așa-zis document, că organizațiile obștești erau infiltrate de comuniști, care trebuiau să păzească sediul partidului.

Leontin Silaghi, primul secretar al Regionalei Banat a P.C.d.R., pledează, într-un articol de presă, asupra vigilenței democratice și libertății presei. El accentuează asupra faptului că presa ilegală a P.C. n-a încetat să apară, îndrumând și organizând lupta de eliberare a poporului român, demascând pe trădători și pe cei care îi cataloga drept nemernici ai trădătorului Antonescu, otrăvitori opiniei publice, în slujba cotropitorilor țării. Foița noastră ilegală – afirma Silaghi – bătută la mașină, pe ascuns, dată din mână în mână, cu riscul vieții, a devenit *Luptătorul Bănățean*, pentru o Românie democratică. Ziua de 23 august, răsturnarea dictaturii fasciste, ne-a adus pe calea libertăților democratice, ne-a făcut posibilă tipărirea ziarului.⁷⁴

Cu toate acestea, ei ne pun greutăți în cale, în timp ce fițuicile agenților Siguranței de ieri apar nestingherite, căci, după suprimarea organelor Gestapo-ului⁷⁵, *Biruința* și *Dacia*, fițuicile diversioniste *Ecoul*, *Unirea* și *Extrapost* continuă să învenineze opinia publică. Ele încearcă să inducă, în eroare, cititorii și autoritățile, strigând, în gura mare, câteva lozinci ale B.N.D.-ului, nefăcând aceasta decât ca să-și poată lansa lozincile lor, sub camuflajul unui naționa-

⁷² Rădulescu-Zoner, Bușe, Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist*, 20.

⁷³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș, fond *Comitetul Regional Banat al P.C.d.R.*, d. 1/1944, f. 89.

⁷⁴ Silaghi, “Vigilența democratică și libertatea presei,” în *Luptătorul Banatului* I, nr. 10 (Timișoara, 28 septembrie 1944): 1.

⁷⁵ Pentru activitatea de propagandă a Gestapo-ului și a altor organisme germane în Banat, vezi și Mihai A. Panu, *Filiere și mecanisme de propagandă nazistă în Banat. 1933–1945* (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2014), 168–169, passim.

lism integral. Cu una dintre acestea vom termina repede. Este vorba de *Unirea Română*, redactată de un oarecare Constantin D.R. Burdea. Acest Burdea, escroc de meserie, se îndeletnicea, până la 23 august, cu spionarea și arestarea patrioților antihitleriști. În zadar, face el, acum, pe apostolul națiunii, el trebuie să dispară odată de pe scena presei românești.⁷⁶

Cealaltă fițuică, intitulată *Ecoul*, – declara Silaghi – a început reparația sa prin popularizarea unui agent al trădătorului Antonescu, un oarecare avocat Văleanu.⁷⁷ A continuat prin a încerca o mijlocire între canalii hitleristă Iosif Koch și organizațiile patriotice. Își continuă activitatea de subminare a regimului democratic, într-un limbaj trivial, condus de directorul Ștefănescu și de ajutorul său, Iuliu Hering. Ștefănescu a fost comisar al Siguranței fasciste la Arad, unde, ani de-a rândul, a brutalizat, în chip sadic, pe muncitorii arestați. Unul dintre aceștia, muncitorul Gyöngösi, a murit în urma schingiuirilor. Directorul său administrativ, Iuliu Hering, a fost un om de încredere al ziarului *Dacia*, agent al Gestapoului. Acest domn, Iuliu Hering, ne ferește, acum, cu niște articole de fond, în care el încearcă să ne dea lecții de românism. El se adresează maselor maghiare, cu cuvintele: “Voi, năpârci spurcate și ființe perfide ce sunteți”⁷⁸, neavând nicio legătură cu faptul că maghiarii de aici au curajul să vorbească limba lor maternă. În acest fel, dl. Hering atacă masele muncitoare maghiare cinstite, pur și simplu pentru faptul că sunt maghiari. El uită, însă, să vorbească de curățirea țării de fasciștii interni și despre eliberarea Ardealului de sub jugul hitleriștilor nemți și a grofilor maghiari.⁷⁹

În timp ce ziarul *Luptătorul Bănățean*, care luptă pentru eliberarea țării și democratizarea vieții publice, este oprit sub diferite pretexte și formalități, fițuicile fasciste completează nestingherite. Agenți fasciști, precum colonelul Stavrache, de la cenzura militară, nu țin, nici acum, seamă că dictatura a fost doborâtă. Acest Stavrache a șicanat presa partidului comunist din Capitală. Unii reprezentanți ai autorităților caută să ne adoarmă vigilența democratică, spunând că hitleriștii nu ne pot face niciun rău. În același timp, însă, și azi mai sunt arestați și brutalizați democrați, sub pretext că sunt evrei, maghiari sau comuniști. Cazul lui Szasz Ștefan, antifascist maghiar, este grăitor. El a fost legitimat pe stradă, de un agent al Siguranței, și a fost bătut, în plină stradă, strigându-i-se “Bolșevicule”.⁸⁰

⁷⁶ Leontin Silaghi, “Vigilența democratică și libertatea presei”, în *L.B.*, Timișoara, anul I, nr. 10, (joi, 28 septembrie 1944): 1.

⁷⁷ Este vorba de avocatul Văleanu Albert, vezi Lazăr Gruneanțu, *Avocații din Baroul Timiș (1875–2005)* (Timișoara: Editura Artpress, 2015), 434–435.

⁷⁸ Leontin Silaghi, “Vigilența democratică și libertatea presei”, în *L.B.*, Timișoara, anul I, nr. 10, (joi, 28 septembrie 1944): 1.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid.

În consecință, Silaghi se exprima: “Cerem curățirea imediată a presei de elementele fasciste camuflate, cerem curățirea întregului aparat de stat de rămășițele fasciste și antonesciene, care împiedică democratizarea vieții publice”.⁸¹

În concluzie, Regionala Banat a P.C.d.R. a început să activeze, cu mai multă intensitate, după 23 august 1944.

Evenimentele de la 23 august 1944 au surprins Regionala Banat a P.C.d.R. cu un număr foarte mic de membri și cu o activitate inconsecventă. Comuniștii bănățeni, se arată în raportul Regionalei către C.C. al P.C.d.R., puțini ca număr și slabi ca activitate, au început să fie reprezentați, în propaganda de partid, prin broșuri și afișe, iar din data de 8 septembrie, prin ziarul *Luptătorul Bănățean*. Un rol important în reorganizarea Regionalei, care cuprindea, la început, cinci județe: Arad, Caraș, Hunedoara, Severin și Timiș-Torontal, l-a avut activistul comunist Miron Constantinescu, care a fost deținut, până pe 29 august 1944, în închisoarea din Lugoj. Acesta, fiind ilegalist, avea o bună pregătire în propaganda de partid și, până în 7 septembrie 1944, a avut un rol determinant în reorganizarea Regionalei, mai ales în propaganda acesteia.

În același timp, comuniștii bănățeni, în cadrul B.N.D., din care și ei făceau parte, căutau să atragă, de partea lor, din celelalte ziare și reviste aparținând celorlalte partide din Bloc, ca *Vestul*, *Dacia* și *Biruința*. În paginile acestora au publicat și ei materiale politice. Deci, în primele zile după 23 august 1944, Regionala P.C.d.R. Banat încearcă să se reorganizeze.

ASPECTS OF COMMUNIST ACTIVITY IN BANAT AFTER AUGUST 23, 1944

Abstract

After the “coup d’état” on August 23, 1944, the P.C.d.R., an insignificant party on the political scene of Romania, taking advantage of the fact that it had been imposed in the National Democratic Bloc, by the Soviets, began an activity on multiple levels, to seize power politics in all areas of the country.

This phenomenon also happened in the south-west of Romania, where the Regional P.C.d.R., extended over four counties: Arad, Caraș, Severin and Timiș-Torontal, had, on August 23, only 38 members. The party tried to penetrate the Banat society not so much through its own forces, which were minor, but through unions, now called unique or

⁸¹ Ibid.

unitary, organized on the political criterion, and not on the professional one, as was natural in a democratic society.

At the same time, the communists took advantage of the allied formations, the so-called temporary road companions, such as: the Plowmen's Front, the Union of Patriots, the Patriotic Defense and Madosz, which they had also initiated.

Communist propaganda in Banat was also augmented by the appearance, starting on September 7, 1944, of the press organ of the Regional, entitled *Luptătorul Bănățean*, whose founding was also attended by the future high communist official Miron Constantinescu, released – at the end of the month August 1944 – from the Lugoj Penitentiary, where he had been detained during the war.

The communists from Banat paid a real eulogy to the Soviet Union and the Red Army, called liberators, a fact also supported by the statements of the communist dignitary Lucrețiu Pătrășcanu, in his statements made in Moscow. In the same sense, Leontin Silaghi, the first secretary of the Banat Region of the P.C.d.R., who became the Minister of the Armed Forces, and other future high communist dignitaries, such as: Iosif and Eva Rangheț, Ilie Drăgan and Mihai Dalea, expressed themselves.

The “Tudor Vladimirescu” Division, made up of prisoners from the Romanian Army in the U.S.S.R., in reality deserters from the Romanian troops, but with whom Ana Pauker came – to the country – was also praised, and giving this division military actions that he hadn't done them.

The chaotic situation in Banat is also addressed, due to the attacks of the German army, and especially its aviation, which frequently bombarded this area.

Their rejection was mainly attributed to the Red Army and the communists here, and not to the Romanian Army, which had sacrificed itself in the battles fought with the Germans, especially in mid-September 1944.

So, the activity of the P.C., an insignificant party, tried to penetrate the Banat society through different methods, especially through false propaganda and through facts that he was not even present at.